

दीर्घतमा औचथ्यः। अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्नये वाचो मतिं सहसः सूनवे भरे।

अपां नपाद्यो वसुभिः सह प्रियो होता पृथिव्यां न्यसीददृत्वियः ॥ १.१४३.०१

यः । अपां नपात्- जीवोदकजः । प्रियः- काम्यः । होता- देवाह्वाता । ऋत्वियः- उचितकालीयः । पृथिव्याम्- भूम्यां वेदिकायां हृदयभूमिकायां वा । वसुभिः सह- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकशक्तिभिः सह । वसु स्तम्भे । न्यसीदत्- निषसाद । तस्मै । अग्नये- सर्वभूतहितकृते । तव्यसीम्- वर्धयित्रीम् । नव्यसीम्- अयातयामाम् । धीतिम्- धारणामयीम् । मतिम् । वाचः- वाचमपि । सहसः सूनवे- सहनशीलजाय । प्र- प्रकर्षेण । भरे- धारयामि ॥१॥

स जायमानः परमे व्योमन्याविरग्निरभवन्मातरिश्वने।

अस्य क्रत्वा समिधानस्य मज्मना प्र द्यावा शोचिः पृथिवी अरोचयत् ॥ १.१४३.०२

सः-असौ । अग्निः- सर्वभूतहितकृतुः । परमे व्योमन्- चिदाकाशे । जायमानः- उत्पन्नः । मातरिश्वने- प्राणाय । आविरभत्- आविर्बभूव । अस्य- एतस्य । समिधानस्य- सम्यक् दीप्तस्य । मज्मना- ध्यानभूतेन । क्रत्वा- सङ्कल्पेन । शोचिः- अस्य तेजः । द्यावापृथिवी । प्र- प्रकर्षेण । अरोचयत्- अदीपयत् ॥२॥

अस्य त्वेषा अजरा अस्य भानवः सुसंदशः सुप्रतीकस्य सुद्युतः।

भात्वक्षसो अत्यक्तुर्न सिन्धवोऽग्ने रैनन्ते असंसन्तो अजराः ॥ १.१४३.०३

सुप्रतीकस्य- शोभनप्रकाशस्य । अस्य- अग्नेः । त्वेषाः- दीप्तिमन्तः । अजराः- अजीर्णाः ।
सुसंदृशः- शोभनदर्शनशीलाः । सुद्युतः- ज्योतिष्मन्तः । भात्वक्षसः- भासां तनूकर्तारः । त्वक्ष
तनूकरणे । अत्यक्तुः- अन्धकारमतिक्रम्य । सिन्धवः- प्रवाहभूताः । अससन्तः- अविरताः ।
भानवः- रश्मयः । न रेजन्ते- न कम्पन्ते ॥३॥

यमेरिरे भृगवो विश्ववेदसं नाभा पृथिव्या भुवनस्य मज्जना ।

अग्निं तं गीर्भिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरुणो न राजति ॥ १.१४३.०४

यम् । विश्ववेदसम्- सर्वज्ञम् । पृथिव्या भुवनस्य नाभा- भूम्या नाभिस्थाने यज्ञे इति भावः । मज्जना-
ध्यानेन । भृगवः- तेजस्विन उपासकाः । इरिरे- प्रेरितवन्तः । यः । एकः- अद्वितीयः । वस्वः-
चित्तवृत्तिस्तम्भकारकः । वरुणो न- ऋताधिदेवतेव । राजति- प्रकाशते । तम् । अग्निम् । स्वे दमे-
स्वसदने । आ- मर्यादया । गीर्भिः- मन्त्रैः । हिनुहि- प्राप्नुहि ॥४॥

न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनेव सृष्टा दिव्या यथाशनिः ।

अग्निर्जम्भैस्तिगितैरत्ति भवति योधो न शत्रून्स वना न्यृञ्जते ॥ १.१४३.०५

यः । अग्निः । न वराय- नास्मन्निवारणाय भवति सः । मरुतामिव स्वनः- वायुविशेषाणां शब्द इव
स्थितः । सृष्टा- अतिसृष्टम् । सेनेव- सैन्यमिव । दिव्या यथाशनिः । तिगितैः- तीक्ष्णाभिः । जम्भैः-
ज्वालाभिः । योधः- वीरः । न शत्रून्- विरोधिन इव । अत्ति- अस्मदघं भक्षयति । भवति- हिनस्ति ।
भव हिंसायाम् । सः । वना- आश्रितान् । ऋञ्जते- प्रसाधयति मण्डयति वा । ऋञ्जतिः प्रसाधनकर्मा
इति यास्कः ॥५॥

कुविन्नो अग्निरुचयस्य वीरसद्वसुष्कुविद्वसुभिः काममावरत ।

चोदः कुवित्तुज्यात्सातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धिया गृणे ॥ १.१४३.०६

नः- अस्माकम्। उचथस्य- मन्त्रस्य। अग्निः। कुवित्- बहुवारम्। वीः- कामयिता। असत्- भवतु। वसुः- निवासयिता सन्। वसुभिः- सम्पद्भिः। कुवित्- प्रभूतम्। कामम्। आवरत्- आवृणोतु। यद्वा। वसुभिः- चित्तवृत्तिस्तम्भकरभावनाभिः। वसुः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकः सन्। कुवित्- प्रभूतम्। कामम्। आवरत्- निवारयतु। धियः- चित्तधारणायाः। सातये- लब्धये। चोदः- प्रचोदकः सन्। कुवित्- प्रभूतम्। तुज्यात्- त्वरयतु। शुचिप्रतीकम्- पवित्रीकरणप्रकाशम्। तम्- अग्निं सर्वभूतहितक्रतुम्। अया धिया- अनया चित्तधारणया। गृणे- स्तौमि ॥६॥

घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूर्षदमग्निं मित्रं न समिधान ऋञ्जते।

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यच्छुक्रवर्णामुदु नो यंसते धियम् ॥ १.१४३.०७

घृतप्रतीकम्- पूतनवनीतोपलक्षितपूतचित्तस्थप्रकाशम्। वः- युष्माकम्। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। धूर्षदम्- निर्वहणे स्थितम्। अग्निम्- विश्वहितक्रतुम्। मित्रं न- सखायमिव। समिधानः- उदीपयन्। ऋञ्जते- प्रसाधयति। इन्धानः- उदीपितः। अक्रः- अनाक्रान्तः। विदथेषु- उपासनेषु। यैर्विदन्त्यात्मानमिति विदथाः। दीद्यत्- दीप्यमानः। नः- अस्माकम्। शुक्रवर्णा- भामतीम्। धियम्- चित्तधारणाम्। उदु यंसते- उद्योजयति ॥७॥

अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छद्विरग्ने शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शग्मैः।

अदब्धेभिरदृपितेभिरिष्टेऽनिमिषद्भिः परि पाहि नो जाः ॥ १.१४३.०८

ईष्टे- सर्वहितैषण। नः- अस्माकम्। अग्ने। अप्रयुच्छन्- अप्रमाद्यन्। युच्छ प्रमादे। अप्रयुच्छद्भिः- अप्रमाद्यद्भिः। शिवेभिः- मङ्गलैः। शग्मैः- सुखकरैः। अदब्धेभिः- अहिंसितैः। अदृपितेभिः-

अक्लिष्टैः । दृप उत्कृष्टे । अनिमिषद्भिः- जागृवद्भिः । पायुभिः- रक्षाप्रकारैः । नः- अस्मान् । जाः-
भवत्प्रजाः । परि- परितः । पाहि- पालय ॥८॥

Dr. Rangraji